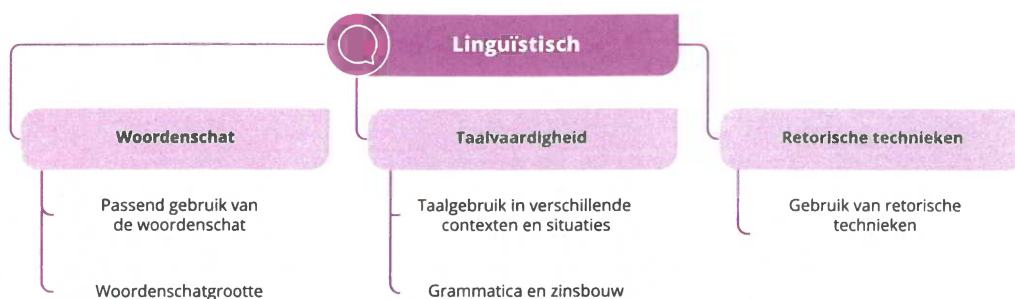

4.2 Linguïstisch: woordenschat, taalvaardigheid en retorische technieken

Figuur 4.3 Ontwikkellijn 2: linguïstisch (CPS, 2021; gebaseerd op Voice 21 & Universiteit van Cambridge, 2015).

Passend gebruik woordenschat

Bij woordenschatontwikkeling draait het om *webbing*, *mapping* en *processing*: het steeds dieper en zorgvuldiger doorgronden van de betekenis van woorden en deze zelfstandig kunnen toepassen. Een vaardige spreker heeft het vermogen om de juiste woorden op het juiste moment of in de juiste context en situatie te gebruiken. De woordkeuze beïnvloedt het denkproces. Een passende woordkeuze is van invloed op de mondelinge taalvaardigheid en op de stijl van expressie.

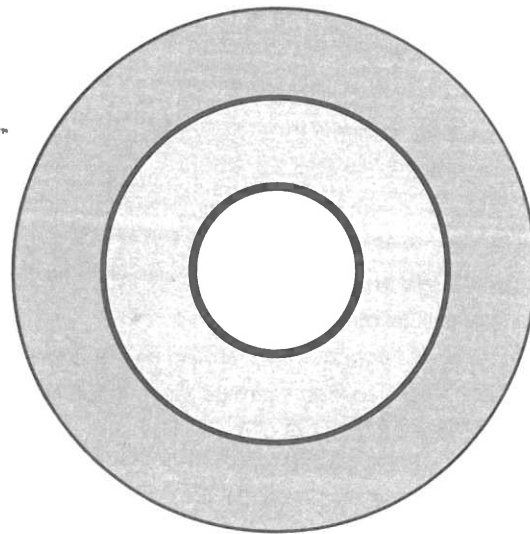

Lesvoorbeeld: Dartpraat over het Romeinse rijk, groep 5

In de afgelopen weken is een aantal nieuwe woorden aangeboden tijdens de geschiedenislessen over het Romeinse rijk. Alle leerlingen krijgen vandaag in tweetallen een blad met daarop een dartbord met cirkels in drie kleuren. In de buitenste ring staan woorden als Rome, soldaat en keizer. In de middelste ring staan wat meer complexe geschiedeniswoorden zoals toga, villa en het Romeinse rijk. Middenin de roos staan moeilijke woorden die experts gebruiken. Denk aan senaat, gladiator, amfitheater en legioen. De leerkracht heeft vakspecifieke geschiedeniswoorden geselecteerd op basis van haar ervaringen met de groep tijdens de lessen. Leerling A krijgt de opdracht om

>>

de woorden te produceren in volzinnen en verdient alleen punten als het woord goed uitgesproken wordt én goed gebruikt wordt in de context. De buitenste cirkel levert 1 punt op, de middelste cirkel levert 2 punten op en de roos levert 3 punten op. De luisteraar (leerling B) oefent luistervaardigheden en beoordeelt het woord- en taalgebruik en houdt de score bij. Het doel is om tijdens de dartpraat zoveel mogelijk punten te behalen binnen een afgesproken tijd. De leerkracht wandelt rond en luistert naar de taalproductie van de leerlingen.

Figuur 4.4 Dartpraat.

Woordenschatgrootte

De kwaliteit van een gesprek, presentatie of groepsdiscussie kan positief worden beïnvloed door gebruik te maken van een geschikte en gevarieerde woordenschat. Als een spreker een grote woordenschat heeft, kan hij tijdens het luisteren en in gesprekken de ander beter begrijpen.

In de onderbouwgroepen van basisschool Torriano (research school in Londen) hangen bij alle ingangen en deuren van het gebouw kleine wisborden. Elke dag staan er op deze wisborden maximaal drie woorden die op die dag centraal staan. Op deze manier weten alle teamleden, externen en ouders die betrokken zijn bij het onderwijs aan jonge kinderen welke woorden ze actief kunnen gebruiken gedurende de dag. Een mooie reminder!

Een model om een nieuw woord aan te bieden in de midden- en bovenbouw is het Frayer-model (Frayer, 1969). Dit model werkt aan een dieper begrip van woorden, stimuleert leerlingen in het actief leren en leent zich goed voor groepsgesprekken. In het middenvak schrijf je het woord (eventueel met visuele ondersteuning). In het vak links bovenin komt de omschrijving of de definitie (van de leerling zelf en – via de leerkracht - van het woordenboek). Leerlingen oefenen het woord hardop in een zin (of startzin) en schrijven die rechtsboven in het vak. In de vakken onderin het model komen woorden of afbeeldingen van voorbeelden en non-voorbeelden. Gebruik het woord na het invullen van dit model ook gedurende de dag en week hardop in allerlei zinnen en contexten. Denk daarbij aan spreken, zingen, lezen, schrijven, bewegen en woordspellen. Bedenk bij de nieuwe woorden die je oefent synoniemen en antoniemen (het tegenovergestelde) en oefen ze in de praktijk.

Figuur 4.5 Frayer-model woordenschat (Frayer et al., 1969).

Taalgebruik in verschillende situaties en contexten

Een ervaren spreker gebruikt taal die past bij de sociale situatie. Het aanpassen van je taal aan een setting of situatie wordt vaak aangeduid als situationeel taalgebruik of register. Zo verwacht je dat een spreker bijvoorbeeld in een sollicitatiegesprek straattaal en nonchalante humor vermijdt. In een gesprek met leeftijdsgenoten is het juist weer vreemd om een formele spreekstijl toe te passen, omdat dat onnatuurlijk voelt en niet bijdraagt aan verbinding met anderen. En in een toneelstuk spreekt een acteur op een manier die in lijn is met het personage dat hij uitbeeldt. *Code-switching* wil zeggen dat een spreker tijdens het spreken, binnen een gesprek of een zin, schakelt tussen verschillende talen of taalvarianten. Dit komt vaak voor bij meertalige sprekers.

Lesvoorbeeld: Het pizzeria restaurant, groep 1 - 2

In groep 1 - 2 is een pizzeria restaurant geopend. De leerlingen oefenen vandaag mondelinge taalvaardigheden in een (gestuurde) spelsituatie. In een kleine kring is een spelscript gemaakt. Een spelscript is een verhaallijn die in een themahoek kan worden gespeeld. Het bestaat uit tekeningen van enkele stappen of scènes die leerlingen tijdens het spel kunnen volgen. De scènes in het script zijn vooraf uitgebreid besproken en er zijn rollen verdeeld. Er is een kok, een ober en er zijn twee gasten. Leerlingen hebben een menukaart gemaakt waarop allerlei woorden en afbeeldingen uit tijdschriften staan. De mondelinge taal die bij het spelscript hoort, is vooraf met behulp van startzinnen geoefend in de kleine kring.

Sjoerd is ober en Jolie en Ahmet zijn de gasten. Ze kijken naar de menukaart en Jolie zegt tegen de ober: "Ik wil een pizza bestellen, alsjeblieft." Ober Sjoerd kijkt op zijn praatpapier en ziet een afbeelding van een tafeltje en een afbeelding van een pizzadoos. Hij herinnert zich de zin die daarbij hoort: "Wilt u de pizza hier opeten of meenemen naar huis?" "We eten de pizza hier op", zegt Ahmet. Bij het kiezen van de pizza kijken ze op de menukaart. Er volgt een opsomming met behulp van een startzin: "Ik wil graag een pizza met...."

"Ik wil graag een pizza met tomaat, ham, kaas en ananas", zegt Jolie. "Voor mij ook", zegt Ahmet. De ober herhaalt de bestelling: "Dus twee pizza's met tomaat, ham, kaas en ananas. Wat willen jullie drinken? We hebben frisdrank,

>>

rode wijn en witte wijn." Jolie denkt even na en kijkt de ober aan. "Ik lust blauwe wijn." Ahmet schatert van het lachen. Zo hard dat twee jongens uit de bouwhoek nieuwsgierig komen kijken. Sjoerd blijft in zijn rol, hij pakt een blauwe stift en tekent op de menukaart blauwe wijn. "Kijk, die hebben we", zegt hij. De ober noteert alles op zijn notitieblok en loopt naar de keuken. Aan kok Demet geeft hij de bestelling door in hele zinnen, zoals dat eerder is geoeffend in de kleine kring.

Grammatica en zinsbouw

Goede sprekers kunnen gebruikmaken van grammaticaal correct geformuleerde zinnen. Leerlingen leren om te spreken in enkelvoudige zinnen. Ze bouwen die verder uit naar langere, samengestelde zinnen die nog steeds kloppen. De startzinnen, die later worden toegelicht, kunnen leerlingen hierbij ondersteunen.

Gebruik van retorische vaardigheden

Goede sprekers kunnen gebruikmaken van metaforen, vergelijkingen, anekdotes en grappen om hun verhaal te versterken en een band op te bouwen met de luisteraars.

Lesvoorbeeld: Woordenschat en bewegend leren, groep 3

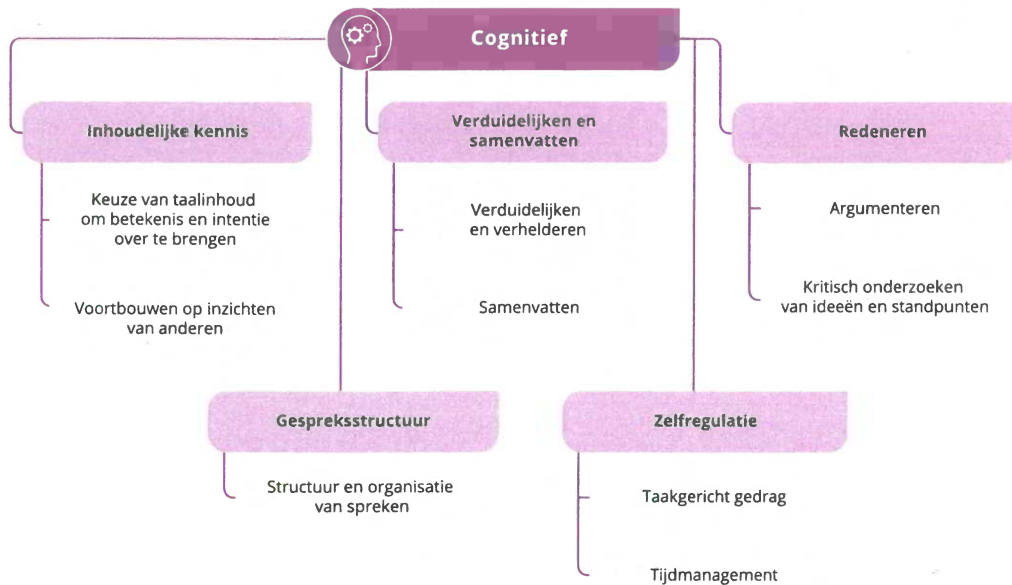
Iedere leerling heeft een groot elastiek om een kaartje op zijn voorhoofd te kunnen bevestigen. Op het kaartje staat een afbeelding met daaronder het geschreven woord. De woorden sluiten aan bij het thema 'uitvinder' dat in de afgelopen week behandeld is. Iedere dag van de week is één woord

>>

aangeboden: de robot, het ontwerp, de bouwtekening, de wetenschapper en het laboratorium. Twee leerlingen (de woordenvangers) beheren de stapel met kaartjes.

Leerlingen gaan raden welk woord op hun kaartje staat. Ze wandelen door het lokaal op zoek naar een praatmaatje. Dit praatmaatje geeft in één zin een omschrijving van het woord, zonder het woord zelf te gebruiken. Afgesproken is dat gebaren maken of iets uitbeelden niet is toegestaan. Er wordt steeds doorgewandeld naar een nieuw praatmaatje. Wanneer een leerling het woord denkt te weten, dan controleren de woordenvangers of het klopt. Als het woord geraden is, start de leerling opnieuw met een ander kaartje.

4.3 Cognitief: inhoudelijke kennis, verduidelijken en samenvatten, redeneren, gespreksstructuur en zelfregulatie

Figuur 4.6 Ontwikkelijn 3: cognitief (CPS, 2021; gebaseerd op Voice 21 & Universiteit van Cambridge, 2015).

8 Hoe leer je leerlingen discussiëren?

Discussiëren is een krachtige tool die gebruikt kan worden om te leren door te spreken. Leerlingen worden door middel van productieve denkleergesprekken en discussies actief betrokken bij het begrijpen van kennis, het delen en uitwisselen van kennis en het denken over kennis.

In een goede discussie leert een leerling van andere leerlingen en niet alleen van de leerkracht. Een leerling leert om steeds zijn eigen mening ten opzichte van die van andere leerlingen te heroverwegen. Dit type groepsgebesprek zorgt voor een sterke verbinding tussen leerlingen onderling. Gesprekspartners proberen elkaar te overtuigen door een (al dan niet gelijke of gelijkwaardige) uitwisseling van argumenten.

Bij discussiëren of debatteren komen veel Oracy-vaardigheden aan bod. Leerlingen maken kennis met het fysieke element: stemgebruik en lichaamstaal. Ook oefenen ze met het linguïstische element: de taalvaardigheid. Discussiëren bevat bovenal ook een sterk cognitief element: je leert om je gedachten te structureren, kennis te heroverwegen en kritisch na te denken. Tot slot gaat het ook om samenwerken, aandachtig luisteren naar de ander en je verplaatsen in de ander. Wanneer je een opstel schrijft, kun je de tekst nog eens nalezen, over opdrachten in een werkschrift kun je rustig nadenken. Wanneer je echter aan een discussie of debat deelneemt, moet je vaak op tempo in het moment reageren. Een goed debat is een gestructureerde discussie die draait om één onderwerp, waarbij je brein oefent om razendsnel informatie te analyseren om effectief te kunnen reageren.

In de volgende tabel staan de verschillen tussen een dialoog, discussie en debat.

Dialog	Discussie	Debat
Coöperatief, het gaat over leren en samenwerken.	Meer competitief en oppositioneel, het gaat over argumenteren en overtuigen.	Competitief: partijen proberen elkaars ongelijk te bewijzen. Het gaat over winnen.
Luisteren om te begrijpen en om een gemeenschappelijke betekenis te geven aan wat gezegd wordt.	Luisteren om verschillen op te sporen en tegenargumenten te zoeken.	Luisteren om gebreken op te sporen in de argumenten van anderen.
Open houding.	Meer gesloten houding.	Autonome, gesloten houding.
Het vergroot en verandert mogelijk een standpunt van een gesprekspartner.	Een eigen mening is vaak al gevormd.	Je eigen ideeën of aannames zijn voor jou de waarheid.
Een dialoog kan vrij en vloeiend verlopen. Gesprekspartners borduren voort op elkaars inbreng.	Een discussie is vaak opgebouwd uit monologen van gesprekspartners.	Een debat is een discussie met duidelijke spelregels en afspraken.
Een dialoog kan open eindigen.	Een discussie kan open eindigen of afgesloten worden met een conclusie.	Een debat wordt afgesloten met een conclusie.

Bron: Gebaseerd op Nagda et al. (2008) en uitgebreid.

De rol van de leerkracht verandert in een cultuur vol van denkleergesprekken, discussies en debatten. De leerkracht krijgt meer de rol van observant, luisteraar en vragensteller, en minder van verteller en overdrager van kennis. Leerkrachten die experimenteren met deze nieuwe rol ervaren bij zichzelf een andere mindset. Ze oefenen met het faciliteren van spreektijd en creëren van denkleergesprekken en discussies. Je kunt als leerkracht nooit de gesprekken van alle subgroepen in je groep letterlijk volgen. Het verschuiven van de balans in spreektijd van leerkracht naar leerlingen raakt bij sommige leerkrachten hun grootste onzekerheid (Gaunt & Stott, 2019). Graag houden we overzicht, controle en grip in de groep: wordt er wel voldoende kennis gedeeld over het onderwerp?

Het gestructureerd stap voor stap loslaten is zeker de moeite waard. Wanneer je leerlingen leert om een productieve discussie te voeren, geef je ze de kans om hun denken en leren te ontwikkelen. Constructieve groepsgesprekken vragen om een basis van vertrouwen tussen de leerkracht en leerlingen. Dit vertrouwen bouw je samen op met behulp van duidelijke afspraken en regels. Een structuur biedt veiligheid. Om ervoor te zorgen dat leerlingen discussies productief en met een goede focus voeren, leer je de groep daarom eerst wat er komt kijken bij het voeren van een goede discussie.

Hoe voer je een goede discussie?

Zoals er basisregels zijn voor een goed gesprek, kun je ook samen met leerlingen nadenken over basisregels voor een goede discussie. De regels voor een goede discussie ontstaan vanuit co-creatie met leerlingen, dat maakt ze meteen mede-eigenaar van de afspraken. Leg samen de spelregels voor een goede discussie vast, maak ze zichtbaar en lees ze af en toe samen door. Je kunt de afspraken voor een discussie uitleggen door praktijkvoorbeelden te geven. Online, bijvoorbeeld op YouTube, zijn volop beelden en fragmenten van discussies te vinden waarbij je samen met de leerlingen een interactie nauwgezet kunt volgen, pauzeren en observeren. Je kunt voorafgaand aan een debat een debatregel als doel stellen voor dat moment en daar na afloop samen op reflecteren. Een debatafspraak kan gaan over elkaar rustig laten uitspreken, maar ook over hoeveel minuten iedere partij krijgt om argumenten aan te dragen. Een discussie wordt veilig, respectvol en fatsoenlijk gevoerd.

Startzinnen voor een goed gesprek

Figuur 8.1 Startzinnen voor een goed gesprek (gebaseerd op Voice 21, 2024).

Startzinnen

De inzet van zinopeners of startzinnen is de meest eenvoudige manier om leerlingen te helpen en te ondersteunen om hun gedachten te formuleren. Begin eenvoudig, dus met simpele, korte startzinnen. Het repertoire van startzinnen breid je uit wanneer leerlingen vaardig worden in het formuleren van hun gedachten en gevoelens. Zo ontstaat er steeds meer variatie in hun taalgebruik. Startzinnen zijn krachtig, omdat ze zowel het denken als het spreken vormgeven. Manieren van denken zijn ingebed in de manieren waarop je taal gebruikt (Littleton & Mercer, 2013). Als een leerling wordt gevraagd om een zin te beginnen met "Ik ben het ermee eens, omdat..." wordt hij vanzelf uitgedaagd om een standpunt in te nemen en dit standpunt te onderbouwen. Startzinnen zetten leerlingen aan tot denken en daarom zijn ze onmisbaar in effectieve denkleergesprekken. De startzinnen helpen leerlingen om beter focus te houden op *wat* ze willen zeggen in plaats van na te denken over *hoe* ze iets moeten zeggen. De zinnen helpen leerlingen ook om allerlei linguïstische vaardigheden verder te ontwikkelen. Zo worden waardevolle zinsconstructies regelmatig toegepast, getraind en geautomatiseerd. Het zijn meteen ook zinsconstructies die later tijdens een schrijfproces weer goed van pas zullen komen!

Er zijn allerlei startzinnen te bedenken. Je kunt ze zelf formuleren op basis van wat jouw groep nodig heeft tijdens een bepaald gesprek. Je kunt daarbij ook denken aan zinnen die de metacognitie en zelfregulatie ondersteunen. Soms werkt het goed om zinnen te gebruiken waarin de naam van een andere leerling voorkomt, zoals:

- "Ik heb dezelfde mening als X, omdat..."
- "X zei dit.... en ik ben het daar niet mee eens, omdat..."
- "Ik herken dat .... hoewel..."
- "Ik stel het idee van X ter discussie, omdat..."

Dit kan ervoor zorgen dat leerlingen meer bewust gaan redeneren of onderhandelen over ideeën en hun eigen mening nog beter gaan onderbouwen. Startzinnen die leerlingen kunnen ondersteunen in denkleergesprekken vind je in de volgende tabel.

Startzinnen	
Voorspellen	Ik voorspel dat... Ik denk dat dit gaat over... Ik denk dat hierna...
Vergelijken	Aan de ene kant... aan de andere kant... Een ander verschil is dat... In tegenstelling tot... Tegelijkertijd...
Evalueren	Over het algemeen denk ik dat... Naar mijn mening of mijn idee... Enerzijds ... anderzijds... Samengevat denk ik... Mijn conclusie is dat...
Uitleggen	Dit is volgens mij omdat... Het is me duidelijk dat ..., omdat... Het is helder dat ..., want... De reden hiervoor is dat...
Opsommen	Ten eerste... Om te beginnen... Ten tweede... Op de derde plaats... Daarna... Tot slot...

Bron: Gebaseerd op Gaunt en Stott, 2019.

En dan zijn er nog tal van startzinnen om te verwoorden dat je het ergens mee (on)eens bent in een dialoog, discussie of debat. In de volgende tabel lees je enkele voorbeelden.

Startzinnen (discussie)	
Ik ben het ermee eens ...	Ik ben het ermee oneens ...
<ul style="list-style-type: none"> • Ik ben het ermee eens en wil nog toevoegen dat... • Ik heb dezelfde mening..., omdat... • Ik sta achter het punt dat je maakt, omdat... • Het lijkt misschien niet zo, maar X en ik zijn het eens, omdat... • Ik denk dat ik het eens ben met dit punt, omdat... • Ik ben het er volledig mee eens, omdat... • Ik ben absoluut overtuigd dat ..., omdat... 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik heb een totaal andere mening dan X, omdat... • Hoewel ... belangrijk is, is het volgens mij niet zo belangrijk als... • Ik zit niet op één lijn met X, omdat... • Ik ben het wel eens met de uitkomst, maar... • Ik ben het volledig niet eens met X, omdat... • Ik heb een totaal andere mening, omdat... • Het lijkt overtuigend, totdat... • Ondanks de kracht van dit voorbeeld denk ik dat...

Bron: Gebaseerd op Gaunt en Stott (2019) en uitgebreid.

Lesvoorbeeld: Startzinnen, groep 5

In groep 5 schrijft leerling Anne aantekeningen in haar portfoliomap. In de map is een bladzijde opgenomen met startzinnen. Tijdens de inloop staan er twee gesprekspunten in denkwolken op het digibord. Vandaag gaan de zinnen over water. Leerkracht Merel stelt de vraag: "Wat zijn jouw ideeën bij de volgende gesprekspunten?"

1. Water is gratis.
2. Water is goed voor je.

Anne ziet op het digibord met wie ze in gesprek mag. Ze pakt haar portfoliomap en loopt naar haar praatgroepje. Eerst nemen ze denktijd om individueel na te denken over de gesprekspunten. Samen overleggen ze met de startzinnen over de gesprekspunten. Ze weten dat het de bedoeling is om uiteindelijk te komen tot één gemeenschappelijk idee. Een groepsgenootje van Anne vraagt naar haar mening met de startzin: "Wat denk jij?" Anne gebruikt de startzin: "Ik ben het met je eens, want..." Samen kritisch nadenken is hier belangrijker dan op zoek gaan naar een goed antwoord. De startzinnen zetten aan tot denken en helpen om het werkgeheugen vrij te houden voor het denken. Door het dagelijks gebruik worden de zinnen steeds meer geautomatiseerd; ze structureren en ordenen het denken.

De leerkracht loopt rond en complimenteert: "Ik hoor dat je nu anders denkt over water dan vanochtend. Wat goed dat je van gedachten bent veranderd. Zoals je ziet, kun je altijd van gedachten veranderen." Anne glimlacht, die laatste opmerking geeft haar een goed gevoel.

Startzinnen helpen en ondersteunen leerlingen in het verwoorden van hun gedachten. Het is goed om het gebruik van startzinnen los te laten als het leerlingen zelf lukt om in verschillende contexten in mooie en lange zinnen te spreken. Dit is het moment om de transfer van oefensituatie naar praktijk te maken.

ZOALS JE ZIET, KUN JE ALTIJD
VAN GEDACHTEN VERANDEREN

9.2 Werken met gesprekspunten

Gesprekspunten moedigen leerlingen aan om met een ander in gesprek te gaan over een onderwerp. Gesprekspunten dagen leerlingen uit om kennis te delen. Ze bieden leerlingen de kans om te vertellen wat ze wel of niet weten/begrijpen van een onderwerp en om te horen wat de ander ervan weet/vindt. Gesprekspunten geven leerlingen de kans om samen elkaars ideeën tot in detail te verkennen. Je kunt het met een gesprekspunt eens of oneens zijn of je kunt er neutraal tegenover staan. Gesprekspunten zijn met opzet soms controversieel, ze dagen het denken uit en zijn soms feitelijk incorrect. Ze helpen leerlingen om zich te focussen op een onderwerp en om het eigen perspectief te vergelijken met de gedachten en zienswijze van andere leerlingen. Leerlingen ontdekken op die manier dat er altijd alternatieve en andere gedachten zijn. Ze leren om kritisch te denken en om eigen kennis en standpunten te heroverwegen. Gesprekspunten stimuleren het creatief en analytisch denkvermogen van leerlingen. Leerlingen leren om hun persoonlijke mening of de mening van de groep te onderbouwen met redenen en argumenten. Startzinnen ondersteunen hen daarbij.

Gesprekspunten lenen zich bij uitstek voor gesprekken in kleine groepen. Voorwaardelijk voor het werken met gesprekspunten is dat leerlingen gewend zijn aan de basisregels voor een goed gesprek. Het is van belang dat ze weten hoe ze op een effectieve manier met elkaar een gesprek, discussie of debat kunnen voeren. De leerlingen in de kleine groep wordt gevraagd om aan te geven of ze het samen met een gesprekspunt eens of oneens zijn of een neutraal standpunt innemen. Stimuleer de groep om te komen tot overeenstemming. De gemeenschappelijke visie van de groep wordt verwoord en eventueel gedeeld in de grote groep. Na afloop reflecteren leerlingen op het verloop van het gesprek. Zijn de basisregels voor een goed gesprek gevolgd? Wie luisterde er goed? Wie stelde een verdiepende vraag? Wie of wat hielp je om na te denken? Leerlingen leren in gesprekken dat medeleerlingen interessante bronnen zijn, vol van nieuwe kennis en inzichten.

Gesprekspunten kun je inzetten om effectieve gesprekken te stimuleren. Je kunt ze gebruiken om een onderwerp te introduceren en om erover te discussiëren. Gesprekspunten zijn in relatief eenvoudige taal geformuleerd, maar nodigen wel uit tot complex denken. Je bedenkt het gesprekspunt zelf of samen met de leerlingen.

Vragen of opdrachten bij gesprekspunten kunnen zijn:

- Hoe denkt jouw groep over dit idee?
- Wat denk jij? Is jouw groep het met deze gesprekspunten eens?
- Wat weet of begrijpt jouw groep al van dit onderwerp?
- Denk samen hardop in een gesprek. Wat zijn jullie argumenten?
- Deel jullie ideeën met elkaar. Luister zorgvuldig naar elkaar en borduur voort op de ideeën van een ander.
- Voer een denkleergesprek met je groep en denk samen na. Zorg dat jullie je ideeën kunnen toelichten.
- Luister naar ieders idee en kom samen tot een groepsidee. Zorg ervoor dat iedereen heeft kunnen zeggen wat hij of zij denkt en ook waarom.
- Waar, niet waar of neutraal? Beslis samen met je groep en onderbouw jullie mening met argumenten.

Lesvoorbeeld: Gesprekspunten en kunst, groep 7

Leerkracht Iris vertelt over de Russische kunstenaar Kandinsky. Ze vraagt haar leerlingen om goed te kijken naar Farbstudie Quadrate, een kunstwerk met twaalf gekleurde vierkanten en cirkels. Iris spreekt zelf als een expert en gebruikt moeilijke woorden. Ze noemt het schilderij 'abstract' en heeft het over 'de compositie'. Ze verduidelijkt ook wat ze daarmee bedoelt.

Er staan drie gesprekspunten op het digibord waarover de leerlingen in groepjes van vier in gesprek gaan.

1. Kandinsky kon geen mensen schilderen, dus daarom schilderde hij vormen.
2. We kijken allemaal anders naar een schilderij.
3. Dit kunstwerk is hetzelfde als je het ondersteboven hangt.

Iris daagt haar leerlingen uit om ook als kunstexpert te spreken. Op het digibord staan enkele startzinnen bij de gesprekspunten:

"Ik geloof dat de kunstenaar..."

"Het gevoel dat ik bij dit stuk krijg..."

"Ik denk dat..., omdat..."

>>

Als de spreektijd voor de opdracht om is, vraagt Iris enkele groepjes om een groeps mening te delen. De basisregels voor een goed gesprek worden er waar nodig bijgehaald. Iris geeft feedback op de woordkeus van leerlingen: "Wat gebruik je het woord abstract op een goede manier in je onderbouwing! Je klinkt als een expert!"

De leerlingen krijgen nu de opdracht om in groepjes verder te werken. Ze maken een eigen groepsversie van dit kunstwerk. Eerst is er denktijd. De leerlingen overleggen over het materiaal dat zij willen kiezen: verf of papier? Wordt het een collage of een schilderij? De timer op het digibord loopt een paar minuten. Na de denktijd gaan ze aan de slag met creëren. Een achtergrondmuziekje klinkt in het lokaal. Na afloop van deze creatieve Oracy-les hangen zes grote kunstwerken à la Kandinsky in het lokaal. Steeds presenteren twee leerlingen een kunstwerk en vertellen erbij hoe het proces van samenwerken is verlopen. Iris complimenteert de groepen, want er is goed naar elkaar geluisterd en er is gebruikgemaakt van elkaars denkkracht. Ze heeft ook gezien dat er is voortgeborduurd op elkaars ideeën en noemt daarbij twee concrete voorbeelden.

9.3 Het werken met denkwolken

Concept cartoons (Keogh & Naylor, 2013) of denkwolken bevorderen diepgaand denken en dragen bij aan een beter begrip van verschillende standpunten en perspectieven. Denkwolken tonen verschillende gedachten, opvattingen of ideeën van een aantal personen of karakters om meer perspectieven en meningen toe te voegen aan een gesprek. Denkwolken kun je zelf maken door verschillende perspectieven in de vorm van een uitspraak of vraag te bedenken bij het onderwerp van je les. Laat in een tekening met denkwolken een aantal personen een uitspraak doen en vraag leerlingen om te formuleren met wie ze het eens of oneens zijn en waarom. De wolken lenen zich goed voor het toepassen van bekende kennis in een nieuwe context. Het is belangrijk om gedachten, opvattingen en ideeën in de denkwolken geloofwaardig te houden en om aan te sluiten bij misconcepten die leerlingen kunnen hebben. Alle opmerkingen in de denkwolken moeten aannemelijk zijn. Soms werkt het goed om in een denkwolk een expert aan het woord te laten, zoals bijvoorbeeld een arts die iets zegt over gezondheid. Sommige (stille) leerlingen voelen zich meer op hun gemak bij het bespreken van denkwolken en ideeën van een onbekend personage dan bij het bespreken van ideeën van leerlingen uit de groep.

Lesvoorbeeld: Denkwolken: de waterkringloop, groep 5

Figuur 9.3 Voorbeeld denkwolk waterkringloop.

>>

In de afgelopen twee weken is in de groep uitgebreid gesproken over de waterkringloop. Leerkracht Gijs heeft nu denkwolken gevuld waarin drie leerlingen iets zeggen over de waterkringloop. Gijs leest de inhoud van de denkwolken hardop voor en de groep herhaalt.

Leerling 1: "Regen komt alleen uit de zee."

Leerling 2: "Wolken zijn waterdruppels die verdampen."

Leerling 3: "Water verdwijnt in de lucht als het droog is."

Gijs deelt per groepje van vier leerlingen een blad met denkwolken uit. Hij vraagt: "Wat denken jullie? Met wie ben je het eens en waarom?" De leerlingen krijgen acht minuten de tijd om in gesprek te gaan en samen te overleggen. Ze gebruiken daarvoor de regels voor een goed gesprek. Gijs vraagt na acht minuten ieder groepje om hun keuze toe te lichten. Dan volgt een instructie over de waterkringloop. Ook zien leerlingen in een kort filmpje hoe de waterkringloop werkt. Moeilijke begrippen als verdamping, condensatie en neerslag worden besproken.

In het lokaal hangt een aantal grote whiteboards aan de muur. Ieder groepje gaat bij een whiteboard staan en krijgt nu de opdracht om de waterkringloop samen te tekenen. De timer staat op tien minuten. De leerlingen overleggen druk. Na het tekenen verzorgt ieder groepje een korte presentatie bij de gemaakte tekening.

Gijs komt tot slot weer terug bij de denkwolken. "Met wie ben je het nu eens? Ben je van gedachten veranderd? Wat heb je geleerd van deze les?" Denkwolken helpen leerlingen om hun ideeën te verkennen, kritisch te denken en foute aannames te corrigeren.